

Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren
september 2016

Inhoud

	Samenvatting	5			
1.	Inleiding	7	4.	Aanbevelingen	21
2.	Het Engels als <i>lingua franca</i> en de positie van het Nederlands	9	1.	Garandeer ontsluiting van wetenschappelijke kennis in het Nederlands in alle kennisdomeinen	21
	Het Engels als <i>lingua franca</i>	9	2.	Waardeer excellente wetenschapsbeoefening in het Nederlands en excellente wetenschapsbeoefening in andere talen gelijkwaardig	21
	De positie van het Nederlands	10	3.	Creëer ruimte voor de ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands in zowel de bachelor- als de masterfase, in alle opleidingen	22
	Invloed op het Nederlands	10	4.	Maak werk van een weldoordacht talenbeleid, waarin de rol en positie van het Nederlands, in relatie tot andere talen, worden geëxpliciteerd	23
	Verlies van functionele domeinen	11		Referenties	24
3.	Het Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs	13		Samenstelling Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren	25
	Taal van wetenschappelijke communicatie en wetenschappelijke publicatietaal	13			
	Instructie-, communicatie- en voertaal in hoger onderwijs	17			

Samenvatting

De afgelopen jaren heeft het Engels een stevige positie verworven in de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs: als communicatietaal, als publicatietaal en in toenemende mate ook als instructietaal. Deze ontwikkeling heeft geleid tot een debat over de positie van het Nederlands in onderwijs en onderzoek aan universiteiten en hogescholen.

Met deze notitie draagt de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren bij aan dat debat. De Raad presenteert feitelijke informatie over de thematiek en reflecteert op de volgende vragen:

- Verliest het Nederlands door de verengelsing terrein binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs?
- Als dat zo is, wat voor gevolgen heeft dat dan voor de Nederlandse taal, de wetenschap, het hoger onderwijs en de maatschappij als geheel?
- Wat is in dat geval nodig om een volwaardige positie van het Nederlands te kunnen garanderen binnen de wetenschap en het hoger onderwijs?

Deze notitie sluit aan bij het advies over taalvaardigheid in het hoger onderwijs dat de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren in maart 2015 uitbracht (*Vaart met taalvaardigheid; Nederlands in het hoger onderwijs*). Waar de Raad zich in dat advies richtte op de taalvaardigheid Nederlands van studenten in het hoger onderwijs, heeft hij nu gekeken naar de hierboven genoemde vragen over de positie van het Nederlands in de wetenschap en het hoger onderwijs.

De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren stelt vast dat het Nederlands binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs terrein verliest aan het Engels, maar ziet ook het belang van internationalisering in onderzoek en hoger onderwijs

en stelt de rol van het Engels in die context niet ter discussie. Tegelijkertijd vindt de Raad het belangrijk dat iedereen, ongeacht opleiding, beroep of sociale klasse, toegang heeft tot kennis en inzichten die in de wetenschap worden ontwikkeld. Ontsluiting van die kennis in het Nederlands, de taal van onze maatschappij, biedt daartoe volgens de Raad de beste kansen.

De Raad pleit dan ook voor een sterke positie van het Nederlands in onderzoek en hoger onderwijs, naast het Engels en andere talen, zodat andere maatschappelijke belangen niet ten koste hoeven te gaan van het hierboven genoemde belang van internationalisering. Om een sterke positie van het Nederlands in de wetenschap en het hoger onderwijs te kunnen garanderen, roept de Raad alle betrokkenen en verantwoordelijken op om:

1. ontsluiting van wetenschappelijke kennis in het Nederlands te stimuleren in alle kennisdomeinen;
2. excellente wetenschapsbeoefening in het Nederlands en in andere talen gelijkwaardig te waarderen, vanwege de specifieke relevante doelen die beide kunnen dienen;
3. ruimte te creëren voor de ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands in de bachelor- en masterjaren in alle opleidingen;
4. werk te maken van een weldoordacht talenbeleid, waarin de rol en positie van het Nederlands, in relatie tot andere talen, worden geëxpliciteerd.

1. Inleiding

De voorbije decennia heeft het Engels ontegensprekelijk de status verworven van een wereldwijd verbreide *lingua franca*. Niet alleen spreken steeds meer mensen Engels; het Engels biedt vaak ook de beste mogelijkheden om over taal- en landsgrenzen heen te communiceren. De status van het Engels als *lingua franca* is binnen bepaalde disciplines en op specifieke deelterreinen bovendien heel zichtbaar en herkenbaar: het is de internationale taal in de luchtvaart, in de ICT-sector, bij inter- en transnationally handeldrijven enzovoort.

Inmiddels heeft het Engels ook een stevige positie verworven binnen de wetenschap en in het hoger onderwijs: het is de communicatietaal in vele laboratoria, de voertaal op internationale, wetenschappelijke congressen, de dominante publicatietaal in wetenschappelijke tijdschriften en in toenemende mate ook de onderwijstaal in (internationaal georiënteerde) opleidingen. Dat geldt niet langer alleen maar binnen de exacte wetenschappen, maar ook steeds meer binnen de sociale wetenschappen en de gedrags- en geesteswetenschappen. Het toenemend gebruik van het Engels in de wetenschap en daarmee samengaan de verengelsing van de wetenschappelijke wereld vormen voor velen een aanleiding tot zorgen over onder meer de positie van de eigen nationale taal binnen de wetenschap en in het hoger onderwijs. Zorgen, die doorgaans besproken worden in een bredere taalpolitieke context en waarbij het, bij uitbreiding, gaat over de status van de eigen taal in de Europese Unie en in de wereld. Zorgen die ook leven rond het Nederlands.

In deze notitie wordt stilgestaan bij hoe het Engels een steeds sterkere positie heeft weten te verwerven binnen de wetenschap en het hoger onderwijs en wat dat betekent en kan betekenen voor de rol, de status en de positie van het Nederlands. Aan bod komen

achtereenvolgens Nederlands als taal van wetenschappelijke communicatie, als wetenschappelijke publicatietaal en als instructie-, communicatie- en voertaal in het hoger onderwijs. De notitie eindigt met een aantal aanbevelingen over deze thematiek.

Begrippenlijst

- **taal van wetenschappelijke communicatie** (synoniem: **wetenschappelijke communicatietaal**): de taal die wetenschappers onderling gebruiken om kennis en informatie met elkaar uit te wisselen (nationaal en internationaal).
- **wetenschappelijke publicatietaal**: de taal die wetenschappers gebruiken voor het wetenschappelijk publiceren in internationale *peer reviewed* tijdschriften, boeken enzovoort.
- **instructietaal**: de taal die wordt gebruikt tijdens de lessen (de colleges), tussen in eerste instantie lesgever en student.
- **communicatietaal**: de taal die instellingen gebruiken in hun communicatie met medewerkers en studenten.
- **voertaal**: de taal die wordt gesproken op de werkvloer (op vakgroepen, binnen bestuurscolleges enzovoort), tussen medewerkers onderling en tussen medewerkers en studenten.
- **hoger onderwijs**: het onderwijs aan hogescholen en universiteiten.

2. Het Engels als *lingua franca* en de positie van het Nederlands

Het Engels als *lingua franca*

Alvorens dieper in te kunnen gaan op hoe het Nederlands zich positioneert en verhoudt ten aanzien van het Engels – breed, maar ook specifiek, namelijk binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs – is het goed om even stil te staan bij de vraag over welk Engels we het eigenlijk hebben als het gaat over het Engels als *lingua franca*. Hebben we het over het Engels dat gebruikt wordt in de Angelsaksische wereld en dat schatplichtig is aan de Angelsaksische cultuur en wereldbeelden? Of hebben we het over een autonome variëteit; een soort Engels dat weinig tot geen culturele banden meer heeft met het Engels waarvan het is afgeleid? Met andere woorden: hebben we het over de cultuurtaal Engels (voor velen dan geleerd als tweede of vreemde taal) of over een ‘gedeculturaliseerd’ Engels dat wordt gebruikt als instrument om communicatie over lands- en taalgrenzen heen mogelijk te maken?

Hoewel het er op het eerste gezicht op lijkt dat er sprake is van het eerste, kunnen we er niet omheen dat, wanneer het gaat om mondelinge communicatie (en dan vooral tussen niet-moedertaalsprekers van het Engels onderling), er in toenemende mate gebruik wordt gemaakt van een *Global English*, een geheel van verschillende soorten *offshore* Engels (*World Englishes*), dat zich laat kenmerken door eenvoud en beperkte woordenschat. Een soort Engels, dat ook steeds vaker in formele situaties, bijvoorbeeld bij wetenschappelijke conferenties, wordt gebruikt. Bovendien een soort Engels waarvan gesteld zou kunnen worden dat het weinig banden heeft met de Angelsaksische cultuur en dus het potentieel van een neutraal en waarde vrij communicatie-instrument in zich draagt.

De praktijk blijkt echter complexer. Wanneer we *World Englishes* beschouwen vanuit een traditionele benadering van taalbeleid, moeten we immers stellen dat ze geen status hebben als taal: er bestaat vooralsnog geen beschrijving van en er is geen talige

infrastructuur voor voorhanden. Er zijn ook geen aanwijzingen dat die er op korte termijn zullen komen. Bovendien is het zo dat, ondanks tolerantie ten aanzien van *World Englishes*, ze door velen beschouwd worden als inferieure afgeleiden van het Engels, die als communicatietaal te beperkt zijn om zich er genuanceerd in te kunnen uitdrukken en dus om volwaardig te kunnen deelnemen aan gesprekken, debatten enzovoort in een internationaal gezelschap. Beide argumenten gelden uiteraard niet voor de cultuurtaal Engels (en haar dominante variëteiten, het *British English* en het *American English*) die dus veeleer een rol als *lingua franca* kan hebben dan *World Englishes*. Dat moedertaalsprekers van het Engels hierdoor een aanzienlijk voordeel hebben in vergelijking met niet-moedertaalsprekers behoeft geen betoog. Voor sommigen is dit trouwens een reden om de strijd met het Engels aan te binden, omdat het gebruik ervan bijna per definitie voor ongelijkheid zou zorgen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van het Engels. Anderen zetten in op een bredere strijd, namelijk tegen de alomtegenwoordigheid van de Angelsaksische cultuur, waar het Engels in zijn rol van *lingua franca* aan bijdraagt. Nog anderen, ten slotte, bepleiten een strijd met het Engels vanwege de bedreiging die ze zien voor de internationale positie van de eigen nationale taal.

Nog afgezien van de motivatie, valt eraan te twijfelen of een dergelijke strijd ooit meer dan een symbolische strijd kan zijn. De opmars en het gebruik van het Engels als *lingua franca* zijn immers een feit. Het valt zelfs te verwachten dat de status van het Engels als *lingua franca* nog sterker zal worden, aangezien steeds meer mensen op steeds jongere leeftijd het Engels leren. Recente cijfers van Eurostat laten zien dat 96,7% van de scholieren in de Europese Unie het Engels krijgen in de eerste jaren van hun middelbaar onderwijs. Dat is aanzienlijk meer dan het Frans (34,7%), het Duits (22%) of het Spaans (12%). En hoewel uit onderzoek van datzelfde Eurostat blijkt dat het gemiddelde beheersingsniveau van het Engels

erop achteruitgaat, kunnen we niet om de realiteit heen dat steeds meer mensen een woordje Engels spreken, al dan niet *Global English*, en voldoende zijn toegerust om met elkaar in het Engels te communiceren. Maar wat betekent dat voor het Nederlands? Moeten we dit ervaren als een probleem, als een bedreiging voor onze taal? En zijn er dan maatregelen nodig om het Nederlands te beschermen?

De positie van het Nederlands

Wanneer het gaat om communiceren met een internationaal publiek, kan het Engels niet als een bedreiging voor het Nederlands worden beschouwd. Wat het Nederlands niet had/heeft, kan het ook niet kwijtraken. Het Nederlands is wereldwijd verspreid en heeft in meer gebieden dan Nederland en Vlaanderen de status van voertaal en officiële taal verworven, maar is nooit een werkelijk internationale communicatietaal geweest, over landsgrenzen heen, in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Duits of het Frans. Bovendien heeft het Nederlands ook nooit de status gehad van officiële taal of werktal binnen internationale instituten of organisaties, met uitzondering van de Europese Unie natuurlijk, waarin het Nederlands wel degelijk als officiële taal en werktal gebruikt wordt en kan worden. Het is bovendien weinig waarschijnlijk dat dat in de nabije toekomst zal veranderen, onder meer omwille van de verdragsrechtelijke verankering daarvan, en omdat de meeste van de landen die deel uitmaken van de EU veel belang hechten aan een eigen nationale identiteit en daarmee samengaand aan de eigen nationale taal. In elk geval is het voor Nederlandstaligen in internationale contexten dus al bijna altijd nodig geweest om over te schakelen op een andere taal dan het Nederlands om communicatie überhaupt mogelijk te maken. En door toenemende internationalisering zal dat in de toekomst wellicht alleen maar meer nodig zijn. Het zou dan ook niet goed zijn om een taalbeleid te bepleiten waarbij ongenueanceerd wordt ingezet op alleen maar Nederlands, ook als een andere taal meer voor de hand ligt, zoals het geval is met het Engels als het gaat om internationale communicatie.

Invloed op het Nederlands

Betekent dat dan dat we ons helemaal geen zorgen hoeven te maken over de positie van het Nederlands? In Nederland en Vlaanderen blijken de meningen daarover verdeeld. Wanneer we die meningen op een continuüm plaatsen, zien we aan de ene kant een groep die meent dat verdere verengelsing wenselijk,

zelfs noodzakelijk is om blijvend een rol te kunnen hebben in een geglobaliseerde wereld (ook als dat ten koste gaat van het Nederlands); aan de andere kant zien we een groep die nadrukkelijk oproept tot bescherming van onze taal tegen de verdere opmars van het Engels en zelfs pleit voor een sterke(re) en actieve(re) politiek die dat mede mogelijk maakt – in de meest verregaande vorm door middel van wetgeving. Twee argumenten die deze laatste groep vaak naar voren brengt, zijn:

1. de – voornamelijk lexicale – invloed van het Engels op onze Nederlandse taal;
2. het verlies van functionele domeinen van het Nederlands aan het Engels.

Dat het Engels een grote invloed heeft op het Nederlands, en dan met name op het lexicon, klopt. Niet alleen zijn Engelstalige leenwoorden alomtegenwoordig, ze lenen zich ook voor het vormen van nieuwe Nederlandstalige woorden, conform de woordvormingsregels van onze taal. Een klassiek voorbeeld hiervan is *computeren*, een afleiding van het Engelse leenwoord *computer*. Sommigen ervaren dit als een bedreiging, anderen beschouwen dit als een bewijs voor de kracht en flexibiliteit van het Nederlands, aangezien woorden uit het Engels niet alleen zonder meer overgenomen worden, maar zich schikken naar en assimileren aan ons taalsysteem. Of met andere woorden: kunnen bijdragen aan de verrijking van ons lexicon. Er zijn ook geen aanwijzingen dat deze woorden de status of de functies van het Nederlands bedreigen; wel integendeel.

Het Engels beïnvloedt overigens niet enkel het Nederlands, maar ook andere talen. Wat daarbij opvalt, is dat beleidsmakers in verschillende Europese landen er op verschillende manieren mee omgaan. Zo voorziet een land als Frankrijk in een wetgevend kader dat het Frans moet beschermen tegen de lexicale invloed van onder andere het Engels (de wet Toubon). Duitsland en de Scandinavische landen kennen zo'n wetgevend kader niet, maar kiezen ervoor om in te zetten op het monitoren van het lexicon van hun nationale taal. Pas als daaruit blijkt dat acties voor de eigen nationale taal wenselijk of noodzakelijk zijn, worden deze overwogen. Ook Nederland en Vlaanderen hebben geen wetgevend kader voor de bescherming van het Nederlands tegen lexicale invloed van andere talen. Nog los van de vraag of zo'n wetgevend kader efficiënt is, lijken de meeste Nederlanders en Vlamingen er op dit moment geen voorstander van te zijn dat het gebruik van bepaalde woorden door hun overheden wordt verboden of voorgeschreven.

Verlies van functionele domeinen

Een probleem voor het Nederlands doet zich mogelijk wel voor, wanneer het toenemende gebruik van het Engels tot functieverlies van het Nederlands in bepaalde domeinen leidt. Hoe meer domeinen functieverlies lijden, hoe groter het risico wordt dat een taal ook aan status inboet. Wanneer een taal niet langer een belangrijke rol kan spelen in verschillende maatschappelijke, professionele en commerciële omgevingen, dreigt ze te verworden tot een informele taal; een 'huis-tuin-en-keukentaal' die enkel nog een rol in een privé-omgeving kan spelen.

Stellen dat dat op dit moment geldt voor het Nederlands, zou sterk overdreven zijn, maar het moet gezegd dat het Nederlands binnen bepaalde domeinen terrein verliest, met name aan het Engels. Dat geldt onder meer voor het culturele domein: tal van televisieprogramma's, van *soaps* tot *realityshows*, zijn in het Engels, evenals het merendeel van de populaire muziek. En het geldt ook voor het bedrijfsleven: heel wat ondernemingen kiezen voor het Engels als bedrijfstaal, ook als de meerderheid van het personeel Nederlandstalig is. Maar van alle domeinen waarbinnen het Nederlands terrein verliest of onder druk lijkt te staan, lijkt dat het meest uitgesproken binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs. In de volgende paragraaf wordt hier dieper op ingegaan en wordt de positie van het Nederlands binnen de wetenschap en het hoger onderwijs van nabij bekeken, als taal van wetenschappelijke communicatie en wetenschappelijke publicatietaal, en als instructie-, communicatie- en voertaal in het hoger onderwijs.

3. Het Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs

Taal van wetenschappelijke communicatie en wetenschappelijke publicatietaal

Sinds het begin van de 21ste eeuw hebben het wetenschappelijk communiceren en publiceren in het Engels een hoge vlucht genomen. Waar dit voorheen vooral het geval was binnen de exacte wetenschappen, merken we dat er vanaf 2000 ook binnen de sociale en geesteswetenschappen steeds vaker voor gekozen wordt om inzichten en onderzoeksresultaten in het Engels te delen, zowel op internationale conferenties als in internationale tijdschriften. Harde cijfers die inzicht geven in hoe vaak Vlaamse en Nederlandse onderzoekers in het Nederlands, dan wel in het Engels (of bij uitbreiding, en afhankelijk van het vakgebied, ook in het Frans, het Duits of het Spaans) over de resultaten van hun onderzoek communiceren, zijn er op dit moment niet. Algemeen wordt aangenomen dat er gemiddeld sprake is van een verhouding van 1:4, afhankelijk van het vakgebied en het onderzoek. Binnen het vakgebied sterrenkunde, bijvoorbeeld, zijn wetenschappelijke communicatie en publicaties in het Nederlands eerder uitzonderlijk; communicatie en publicaties over het eigen nationaal recht lijken dan weer vaker dan gemiddeld in het Nederlands te zijn.

Redenen om voor het Engels te kiezen

Uit een bevraging onder wetenschappers blijkt dat het merendeel eerder voor het Engels dan voor het Nederlands kiest om over onderzoeksresultaten te communiceren, en dan met name te publiceren. Daarvoor noemen ze verschillende redenen die grosso modo in drie categorieën geclusterd kunnen worden: (1) inhoudelijke redenen, (2) professionele redenen en (3) geostrategische redenen.

Inhoudelijke redenen

Er bestaat grote consensus over dat het Engels op dit moment de beste kansen biedt om toegang te krijgen tot en te communiceren met een breder internationaal

publiek (zie ook 2: het Engels als *lingua franca* en de positie van het Nederlands). Die toegang en communicatie zijn belangrijk, voor de wetenschapper zelf, maar, bij uitbreiding, ook voor de wetenschap in de breedste zin. Schrijven voor een internationaal publiek maakt immers dat wetenschappers (a) hun inzichten kunnen delen met en aftoetsen aan een breed netwerk van experts, (b) uitgenodigd worden om na te denken over de generaliseerbaarheid van bevindingen en over de algemene relevantie van hun onderzoek, (c) aangezet worden tot comparatief en intercultureel denken en (d) bijdragen aan het internationale debat binnen een bepaalde (sub)discipline waardoor de kansen op cumulativiteit (i.e. het voortbouwen op kennis) worden vergroot. Deze elementen dragen niet enkel positief bij aan hun ontwikkeling als onderzoeker, maar ook en vooral aan de ontwikkeling van de wetenschappelijke (sub)discipline waarbinnen ze opereren en blijken dan ook een grote motivatie voor de keuze voor het Engels.

Professionele redenen

Bij aanwervingen, beoordelingen en promoties aan universiteiten wordt meer dan vroeger gewicht gegeven aan *keynotes* op internationale conferenties en publicaties in internationale, *peer reviewed* tijdschriften, zogenaamde A- of A1-tijdschriften. Deze laatste worden verder van elkaar onderscheiden en gekwalificeerd naar academische relevantie, op basis van kwantitatieve gegevens zoals bereik, aantal citaties in andere internationale toptijdschriften enzovoort. Voor deze kwalificatie zijn systemen opgezet, waarvan het bekendste en best verspreide wellicht de *ISI Web of Science* is. Hoe hoger een tijdschrift scoort op academische relevantie, hoe aantrekkelijker dat tijdschrift doorgaans is als publicatiekanaal voor een onderzoeker. Publicaties in prestigieuze tijdschriften dragen immers rechtstreeks bij aan zijn of haar status en carrièrekansen aan de universiteit.

Wie de lijsten met A-tijdschriften bekijkt en/of een blik werpt op de *ISI Web of Science*, kan niet anders dan vaststellen dat er maar weinig niet-Engelstalige tijdschriften in terug te vinden te zijn. De reden hiervoor moet ongetwijfeld worden gezocht in het feit dat tijdschriften in andere talen dan het Engels, waaronder dus zeker ook het Nederlands, door een minder ruim publiek gelezen (kunnen) worden. En laat net dat een van de (doorslaggevende) criteria zijn om een tijdschrift wel of niet op te nemen in de *ISI Web of Science*, waardoor eigenlijk een vicieuze cirkel ontstaat.

Doordat aantallen publicaties in A-tijdschriften de afgelopen jaren structureel deel zijn gaan uitmaken van de beoordelingssystematiek aan universiteiten, kiezen steeds meer wetenschappers er expliciet voor om hun tijd en energie te investeren in A-publicaties. Dat betekent bijna per definitie kiezen voor publiceren in het Engels.

Geostrategische redenen

Een aantal wetenschappers geeft aan bewust voor Engelstalige publicaties te kiezen om tegenwicht te kunnen bieden aan de potentiële hegemonie van Angelsaksische denkbeelden, ideeën en concepten in de wetenschap. Immers, als in een internationale wetenschappelijke context (tijdschriften en debat) uitsluitend Engelstalige onderzoekers aan het woord zouden komen, dreigen enkel nog de inzichten afkomstig uit pakweg de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Australië deel van het debat en discours uit te gaan maken. In dat geval dreigt een verarming voor de wetenschap, die erbij gebaat is dat kennis kan worden genomen van inzichten uit onderzoek dat in verschillende sociale, economische, politieke en linguïstische contexten wordt gedaan.

Dat ervoor gekozen wordt om resultaten van wetenschappelijk onderzoek in het Engels te publiceren, hoeft op zich niet problematisch te zijn; wel integendeel. Zoals uit het bovenstaande blijkt, is de wetenschapsbeoefening in Nederland en Vlaanderen er juist bij gebaat dat inzichten gedeeld worden met en afgetoetst worden aan een internationaal publiek van experts.

Mogelijke gevolgen van de keuze voor het Engels

Wat we evenwel vaststellen, is dat er binnen bepaalde disciplines (bijna) uitsluitend in het Engels wordt gecommuniceerd en gepubliceerd. En het is met name die evolutie die door velen als zorgwekkend, ja zelfs als bedreigend wordt ervaren voor de status en positie van het Nederlands. Zeker in combinatie met de vaststelling dat niet enkel het wetenschappelijk publiceren binnen bepaalde disciplines verengelt, maar het wetenschappelijk discours als geheel.

Hieronder proberen we de mogelijke gevolgen daarvan te schetsen, voor het Nederlands, voor de maatschappij en voor de wetenschap zelf.

Mogelijke gevolgen voor het Nederlands

Pas als een taal ook bron is voor vaktalen, kan deze beschouwd worden als een volwaardige taal; als een zogenaamde *fully fledged language*. Zodra een taal binnen bepaalde takken van wetenschap niet langer wordt of kan worden gebruikt, heeft dat gevolgen voor de ontwikkeling van die taal en op termijn ook voor haar status en positie. Dat het Nederlands op dit moment de status van *fully fledged language* heeft, behoeft weinig betoog. Dat het gebruik van het Nederlands binnen bepaalde takken van wetenschap wordt bedreigd, als taal van discours en publicatie, evenmin.

De mogelijke gevolgen hiervan voor het Nederlands kunnen en mogen niet onderschat worden. Gevolgen, ten eerste, voor de ontwikkeling van vakgebonden, wetenschappelijke terminologie. Elke wetenschappelijke discipline heeft een eigen begrippenapparaat met vaktermen. Wanneer sprake is van ontdekkingen of van nieuwe inzichten worden hiervoor vaak ook nieuwe vaktermen bedacht. Als er binnen bepaalde domeinen expliciet voor wordt gekozen om uitsluitend nog in het Engels te communiceren en te publiceren, is er nog maar weinig aanleiding toe om voor nieuwe inzichten, ontwikkelingen en ontdekkingen ook een Nederlandstalige term te bedenken. Dat heeft niet alleen als gevolg dat het Nederlands niet langer wordt verrijkt met nieuwe terminologie, maar kan eveneens tot een afbrokkeling van de bestaande vakterminologie in het Nederlands leiden. Beide ontwikkelingen kunnen mede zorgen voor een verarming van de Nederlandse taal.

Ten tweede (en daarmee samenhangend) dreigt het Nederlands hierdoor ook zijn functie als communicatietaal binnen een specifiek vakgebied te verliezen, ook wanneer het gaat om communicatie tussen moedertaalsprekers binnen het Nederlandse taalgebied. Als er over bepaalde inzichten en ontwikkelingen niet meer in het Nederlands wordt gesproken door specialisten, wordt het ook moeilijker die in het Nederlands te delen met de rest van de maatschappij, van beroepsgroepen over beleidsmakers tot burgers. Wetenschappelijke publicaties zijn altijd voor een specialistisch publiek geschreven en sowieso niet zomaar voor iedereen even toegankelijk, maar de keuze voor het Engels kan hierbij nog een extra drempel opwerpen die niet mag worden onderschat. De keuze voor het Engels houdt dus niet alleen een risico in voor de ontwikkeling en het gebruik van de taal zelf, maar voor de hele samenleving (zie verder).

Ten derde dreigt er zich een onterechte functionele tweedeling Engels-Nederlands af te tekenen, waarbij het Engels beschouwd wordt als communicatietaal tussen collega-wetenschappers (internationaal, maar ook binnen het taalgebied) en het Nederlands verwordt tot de taal die gebruikt wordt wanneer het gaat om communicatie met de leek. Een dergelijke tweedeling doet niet alleen afbreuk aan een complexere realiteit, waarin talen spontaan naast elkaar worden gebruikt, maar komt ook de status van het Nederlands niet ten goede.

Mogelijke gevolgen voor de maatschappij

In een democratie mag verwacht worden dat elke burger, ongeacht afkomst, opleiding of sociale klasse, kennis kan nemen van inzichten en resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Ontsluiting van die kennis in de taal van de samenleving – in Nederland en Vlaanderen dus het Nederlands – biedt daartoe de beste garanties. Wanneer over ontwikkelingen of nieuwe inzichten niet meer in het Nederlands gecommuniceerd kan worden, dreigt een gelaagde maatschappij te ontstaan waarin, als het aankomt op toegang tot wetenschappelijke kennis, sprake is van collectieve uitsluiting van diegenen die het Engels onvoldoende of zelfs niet machtig zijn.

Bovendien investeert onze maatschappij heel veel in kennisontwikkeling. Het gaat daarbij zowel over tijd als over middelen. Dat die kennis in Nederland en Vlaanderen ook in het Nederlands ontsloten moet worden, spreekt voor zich. Niet alleen omdat de samenleving daardoor haar investering gevaloriseerd ziet, maar ook omdat wetenschappelijke kennis wel degelijk een maatschappelijke meerwaarde heeft, onder meer in de verrijking van het maatschappelijk debat, in het onderbouwen van beleid en in de ontwikkeling van beroepsgroepen.

De verengelsing van het wetenschappelijk communiceren (inclusief publiceren) heeft ook impact op de wetenschapsjournalistiek die mede de brug slaat tussen onderzoek en maatschappij. De keuze voor het Engels kan niet alleen een extra drempel opwerpen voor de toegankelijkheid van nieuwe wetenschappelijke inzichten en ontwikkelingen, maar kan ook het maatschappelijk debat hierover bemoeilijken omdat er in het Nederlands dan nog geen gedeelde en gevalideerde terminologie voorhanden is. Met name de wetenschapsjournalist die in het Nederlands publiceert, wordt steeds vaker aangewezen op de eigen creativiteit om een Nederlandstalig equivalent te verzinnen voor (hedendaagse) kernbegrippen binnen specifieke wetenschappelijke disciplines. Hierdoor dreigt een wildgroei aan, naar eigen goeddunken, ‘vernederlandste’ vakterminologie

te ontstaan, wat de communicatie over en de toegankelijkheid van bepaalde onderwerpen er niet gemakkelijker op maakt.

Mogelijke gevolgen voor de wetenschap zelf

Een ander mogelijk gevolg van de verengelsing van wetenschap (beoefening en communicatie) raakt aan de wetenschap zelf. Verregaande verengelsing kan immers leiden tot devaluatie van subdisciplines, specifiek diegene waarin lokale onderwerpen worden behandeld die minder evident generaliseerbaar zijn en waarover kennisdeling met een internationaal publiek niet per definitie interessant is (tenzij dan ten behoeve van comparatief of contrastief onderzoek). Bijvoorbeeld: onderzoek naar kwesties binnen het Belgisch en Nederlands recht. Wanneer alleen nog maar publicaties in internationale tijdschriften, en dus bijna per definitie in het Engels, hoog worden gewaardeerd, heeft dat een vernietigende impact op de relevantie van bepaalde thema's en (sub)disciplines. Ook bepaalde types onderzoek bevinden zich hierdoor in een gevarezone. Zo wordt synthetiserend onderzoek minder evident internationaal gepubliceerd omdat het slechts samenbrengt wat al is gekend en niet noodzakelijk tot nieuwe inzichten leidt; een van de publicatievoorwaarden in de meeste A-tijdschriften. Nochtans is synthese van belang voor elke wetenschappelijke discipline. De verengelsing van de wetenschap en daarmee samengaan het wetenschapsbedrijf, conform de trends en verwachtingen binnen het Angelsaksisch model, is dus niet zonder meer positief voor de wetenschap zelf en kan zelfs een bedreiging vormen voor bepaalde takken van wetenschap.

Overigens dient hierbij aangetekend dat deze bedreiging ook in de Angelsaksische wereld zelf wordt gezien en dat wetenschapsbeoefening in andere talen dan het Engels daar juist weer hoger wordt gewaardeerd. Dat biedt kansen, ook voor het Nederlands en de internationale neerlandistiek.

Laten we nog even terugkeren naar de impact die de manier van waarderen van wetenschappelijk onderzoek en wetenschappelijke output blijkt te hebben op de verengelsing van het wetenschappelijk publiceren. Legitieme vragen in dat verband zijn of deze trend zich zal voortzetten en of deze er op termijn toe zal leiden dat het Nederlands geen rol meer heeft als wetenschappelijke publicatietaal, en bij uitbreiding als wetenschappelijke communicatietaal.

Wat we vaststellen, is dat op dit moment zowel in Nederland als in Vlaanderen het draagvlak toeneemt om bij het beoordelen en waarderen van wetenschappelijke output meer rekening te houden met de specifieke communicatiecultuur of -praktijk binnen

verschillende wetenschappelijke disciplines. Een rechtstreeks gevolg hiervan is dat het huidige systeem van beoordelen, gebaseerd op aantallen publicaties en citaties in (Engelstalige) toptijdschriften, in toenemende mate wordt geproblematiseerd. Er lijkt dan ook een behoefte te ontstaan aan een meer flexibel en genuanceerd instrumentarium dat het mogelijk maakt om ook publicaties in tijdschriften die geen deel uitmaken van de *ISI Web of Science* en lezingen voor gespecialiseerd publiek met een grote wetenschappelijke of maatschappelijke impact naar waarde te schatten. Hierin liggen uiteraard kansen voor de status en positie van het Nederlands.

In Vlaanderen werd daartoe enige jaren geleden al het Vlaams Academisch Bibliografisch Bestand voor de Sociale en Humane Wetenschappen (VABB-SHW) uitgebouwd, een lijst met *peer reviewed* tijdschriften, monografieën enzovoort die niet voorkomen in de *ISI Web of Science*, maar als evenwaardig worden beschouwd aan de zogenaamde A1-tijdschriften. De lijst biedt met name onderzoekers binnen de sociale en geesteswetenschappen extra (hooggewaardeerde) publicatiemogelijkheden. Bovendien wordt het VABB-SHW ook als instrument ingezet bij de verdeling van de BOF-middelen – BOF staat voor Bijzonder Onderzoeksfonds – van de Vlaamse overheid, wat het een zekere status geeft. Op de lijst staan ook publicatiemogelijkheden in het Nederlands. Ter ondersteuning van een kwaliteitsvolle samenstelling van het VABB-SHW initieerde de Werkgroep Wetenschappelijke Publicaties van de Vlaamse Uitgevers Vereniging (VUV) het GPRC, een kwaliteitslabel dat wordt toegekend aan publicaties die een *peer-review*-procedure hebben doorlopen en beantwoorden aan de internationale standaarden. GPRC staat voor *Guaranteed Peer Reviewed Content*.

Daarnaast gaan stemmen op om de academische wereld en de politiek te motiveren voor hogere waardering van wetenschapspopularisering, die bij uitstek de brug vormt tussen onderzoek, onderwijs en maatschappij. In juni 2015 lanceerde een aantal belanghebbenden een petitie daartoe. Daarin wordt onder meer aangedrongen op mogelijkheden om Nederlandstalige publicaties, bedoeld voor een ruim publiek (in tijdschriften, kranten, magazines, blogs, websites), bij de evaluatie van academici te honoreren. Bij de huidige beoordeling op basis van de internationale indices en het VABB-SHW tellen dit soort publiekspublicaties immers nog niet mee.

In Nederland heeft men die stap wel al gezet. Onder toezicht van de KNAW is gewerkt aan indicatoren die naast de wetenschappelijke kwaliteit ook de maatschappelijke relevantie van onderzoek meten. Daarbij is niet alleen aandacht voor aantallen publicaties en citaties in internationale toptijdschriften, ook onder meer beleidsadviezen, krantenartikelen, tentoonstellingen en televisieoptredens die een grote maatschappelijke impact hebben, worden daarbij naar waarde geschat. De intentie bestaat om deze ook onderdeel te laten zijn van de zesjaarlijkse evaluatie van Nederlandse onderzoeksorganisaties. De kans op daadwerkelijke implementatie van deze benadering is groot, gezien de vermelding ervan in het *Standard Evaluation Protocol* 2015-2021 (SEP) dat vorig jaar werd vastgesteld. Op dit moment werkt het *Centre for Science and Technology Studies* van de Universiteit Leiden (in samenwerking met het bureau *Support in Research Management*) aan instrumenten om zowel het wetenschappelijke als het maatschappelijke belang van onderzoeksresultaten te kunnen meten.

Met deze initiatieven wordt in de beoordeling van wetenschappers opnieuw meer nadruk gelegd op de brug die idealiter wordt geslagen tussen wetenschap en maatschappij. En impliciet ook op de rol van het Nederlands wanneer het gaat om wetenschapscommunicatie. Deze conclusie nodigt uit om ook opnieuw ten gronde na te gaan denken over hoe het Nederlands en het Engels zich op dit vlak tot elkaar verhouden. Inzet daarvan moet in elk geval het overstijgen van een onterechte functionele tweedeling Engels-Nederlands zijn, waarbij het Engels een exclusieve rol krijgt toebedeeld wanneer het gaat om communicatie met collega-wetenschappers en het Nederlands als het gaat om communicatie over onderzoek en wetenschap met leken.

Bij wijze van afsluiting van deze paragraaf tonen we met de schematische voorstelling hiernaast welke rollen het Engels en het Nederlands in wetenschapscommunicatie bijvoorbeeld naast elkaar kunnen opnemen.

Schema 1: Engels-Nederlands in wetenschapscommunicatie

Instructie-, communicatie- en voertaal in hoger onderwijs

Nederland

Met uitzondering van Ierland en het Verenigd Koninkrijk, is Nederland het land binnen de Europese Unie waar het Engels het vaakst gebruikt wordt als instructietaal in het tertiair onderwijs. Ook de Scandinavische landen, die de reputatie hebben sterk verengelt te zijn, laat Nederland ruim achter zich. Uit recente cijfers van de VSNU, de vereniging van universiteiten, en de Vereniging Hogescholen, blijkt dat op dit moment ongeveer 66% van de universitaire masteropleidingen Engelstalig is ingericht; in 13% van de masteropleidingen aan de universiteit is sprake van een combinatie van Nederlands en Engels.¹ Bij hogescholen bedraagt het aantal Engelstalige masteropleidingen 25%. In de bacheloropleidingen heeft het gebruik van het Engels een minder hoge vlucht genomen: in 17% van de bacheloropleidingen aan universiteiten heeft het Engels er een rol als instructietaal; aan hogescholen is dat 6%. De zichtbare stijging van het aantal Engelstalige universitaire masteropleidingen in Nederland werd ingezet met het invoeren van de bachelor-masterstructuur in 2002 en gaat sindsdien gestaag door. Ook binnen de instellingen zelf wordt het Engels steeds meer de communicatie- en voertaal, binnen de bestuursorganen en vakgroepen en in contact met medewerkers en studenten.

Vlaanderen

Tot 2012 bleef Vlaanderen duidelijk achter op deze evolutie, in zowel het aantal Engelstalige masteropleidingen als het kiezen voor het Engels als communicatie- en voertaal binnen instellingen. Tot 2012 was de gebruiksgraad van het Engels als instructietaal in het Vlaamse tertiaire onderwijs sterk vergelijkbaar met die in de Zuid-Europese landen, waar relatief weinig sprake is van verengelsing. Dit kan grotendeels worden toegeschreven aan de Vlaamse regelgeving, die het tot 2012 niet mogelijk maakte dat opleidingen meer dan 20% van de vakken (bachelor- en masterjaren samen) in een andere taal dan in het Nederlands aanboden. Met ingang van 2012 heeft Vlaanderen die regelgeving versoepeld en kunnen op bachelorniveau 30 van de in totaal 180 studiepunten in een andere taal dan in het Nederlands worden gegeven; op masterniveau kan de opleiding volledig in het Engels worden ingericht, op voorwaarde dat diezelfde opleiding aan een andere Vlaamse universiteit overwegend in het Nederlands kan worden gevolgd. Anno 2016, vier jaar na de invoering van de versoepeling van de regelgeving, merken we ook in het tertiair onderwijs in Vlaanderen een stijging van het gebruik van het Engels als instructietaal; een stijging die vooral zichtbaar is in de masteropleidingen. Tegelijkertijd is het maximale scenario dat de regelgeving mogelijk maakt, nog niet bereikt. Naar schatting ligt het aantal universitaire masteropleidingen dat momenteel volledig in het

1. Deze cijfers zijn exclusief post-masteropleidingen.

Engels wordt ingericht om en nabij de 10%. Naar verwachting zal dit aantal nog toenemen.

Redenen om voor het Engels te kiezen

Dat universiteiten en hogescholen steeds vaker en explicieter kiezen voor (gedeeltelijke) verengelsing van hun onderwijs, kan onder meer worden toegeschreven aan economische overwegingen, aan positionering en aan de ook reeds genoemde drang tot excellentie, ook internationaal. Met Engelstalige opleidingen hopen universiteiten en hogescholen hun instelling aantrekkelijker te maken voor buitenlandse studenten, wat potentieel een stijging van de studentenaantallen met zich meebrengt en een grotere rol van betekenis binnen de internationale wetenschapsbeoefening kan opleveren (zie ook hoger). Verengelsing lijkt daaraan te kunnen bijdragen, onder meer omdat daardoor in elk geval al de talige barrière bij het aantrekken van internationale (top)studenten wordt weggewerkt.

Wanneer we kijken naar de evolutie van de positie die Nederlandse en Vlaamse universiteiten innemen, bijvoorbeeld op de *Ranking Web of Universities* (2016), dan stellen we een continue stijging over de afgelopen vijf jaar vast, zowel binnen Europa als mondiaal. Momenteel staan maar liefst acht Nederlandse of Vlaamse universiteiten in de Europese top 50, waarvan zelfs drie in de top 15 en één in de top 10. Op basis van zulke *rankings* kunnen uiteraard geen uitspraken worden gedaan over de intrinsieke kwaliteit van een studie of opleiding, maar ze laten wel een tendens zien waarbij Nederlandse en Vlaamse universiteiten internationaal een stevige positie verwerven. En dit lijkt gedeeltelijk samen te gaan met de verengelsing. Mondialisering en internationalisering bieden hogescholen en universiteiten dus nieuwe kansen waar ze op in willen spelen, maar werken ook de vraag naar meer Engels in de hand. Wat betekent dat nu voor de positie van het Nederlands in het hoger onderwijs? En zijn er redenen om ons zorgen te maken?

Mogelijke gevolgen van de keuze voor het Engels Bacheloropleidingen

Hoewel meer dan vroeger gekozen wordt voor het Engels als instructietaal in met name het universitair onderwijs, is de toestand voor het Nederlands misschien minder zorgwekkend dan een eerste, oppervlakkige analyse doet vermoeden. We stellen immers vast dat het Nederlands een sterke positie blijft behouden in de eerste cyclus van het tertiair onderwijs, namelijk in de bachelorjaren. Er zijn geen aanwijzingen dat daar de komende jaren grote verandering in zal komen. Zowel in Nederland als in Vlaanderen lijkt men eerder aarzelend ten aanzien van

meer Engels in de bachelorjaren. Mogelijk komt dit omdat er grote consensus over bestaat dat een nadrukkelijke link tussen de academie en academische kennis enerzijds en de maatschappij anderzijds, waarvan ook hierboven reeds sprake was, noodzakelijk is. Het is immers nog altijd zo dat de meeste studenten die kiezen voor het hoger onderwijs en/of voor een academische opleiding uiteindelijk geen carrière uitbouwen als wetenschappelijk onderzoeker of in een internationale en per definitie Engelstalige context terecht komen. Het merendeel van de studenten bouwt een loopbaan uit in Nederland of Vlaanderen, bij de overheid, in de rechtspraak, in de gezondheidszorg, in de media, in het onderwijs enzovoort. Een loopbaan, waarin men een maatschappelijke rol gaat vervullen in een Nederlandstalige context en omgeving. En het is bij uitstek van die mensen dat wordt verwacht dat ze hun academische kennis kunnen vertalen naar en inzetten ten dienste van de maatschappij. Een goede kennis van de taal van de maatschappij – in Nederland en Vlaanderen het Nederlands – is daarbij onontbeerlijk. Hoger onderwijs in die taal kan daar in belangrijke mate toe bijdragen. De bachelorjaren lenen zich daar nadrukkelijk toe.

Masteropleidingen

Waar we evenwel niet omheen kunnen, is dat het Engels als instructietaal in de masterjaren een sterke positie heeft verworven en binnen bepaalde opleidingen – en dat geldt vooral voor Nederland – het Nederlands ook lijkt te verdringen. Hoewel dat erg bedreigend lijkt voor de status en positie van het Nederlands als instructietaal in het hoger onderwijs, hoeft het dat niet noodzakelijk te zijn. Een sterke aanwezigheid van het Engels op een bepaald onderwijsniveau betekent niet noodzakelijk ook status- en positieverlies binnen het hele vakgebied. Zolang er zich in de bacheloropleidingen geen gelijkaardige ontwikkelingen voordoen als in de masteropleidingen en wetenschappelijke kennis in de bacheloropleidingen in het Nederlands wordt gedeeld, zijn er weinig redenen om over een bedreiging voor het Nederlands als taal van hoger onderwijs te spreken. Uiteraard blijft het hierbij van belang dat onderzoekers en wetenschappers ook op het masterniveau in het Nederlands blijven communiceren, niet alleen om blijvend vaktaal te ontwikkelen en beroepsgroepen, beleidsmakers en burgers blijvend met Nederlandstalige termen te voeden, maar ook en vooral omdat ook op masterniveau dient te worden gewerkt aan de (verdere) ontwikkeling van de taalvaardigheid van studenten in het Nederlands.

Instellingen en samenlevingen

In Nederland, meer dan in Vlaanderen, leidt de keuze voor meer Engels in de masteropleidingen in veel gevallen ook tot een vrij eenzijdige keuze voor Engels als communicatie- en voertaal binnen de instellingen zelf, zowel binnen de bestuursorganen en vakgroepen als in de contacten met medewerkers en met studenten. Deze keuze wordt gemotiveerd vanuit de gewenste internationalisering, maar doet onvoldoende recht aan de complexe realiteit dat binnen de instellingen zelf het Nederlands en het Engels gewoon naast elkaar worden gebruikt en het Nederlands ook voor anderstalige studenten en medewerkers cruciaal blijft om buiten de instellingen om ook in de Nederlandstalige samenlevingen te kunnen functioneren.

Het risico dat dit met zich meebrengt, is dat Nederland en Vlaanderen op termijn verworden tot een opleidingsland voor andere landen. Om ervoor te zorgen dat investeringen in buitenlandse studenten en medewerkers ook voor de eigen samenleving kunnen renderen, zal ook voor hen een bewust pad voor het Nederlands moeten worden uitgezet. Dat biedt immers de beste garantie dat ze ook na hun opleiding of aanstelling in het Nederlandse taalgebied actief kunnen blijven en iets terug kunnen doen voor de samenleving die in hen heeft geïnvesteerd.

Maatschappelijk debat

Het afgelopen jaar is in de media, in vakbladen en op diverse colloquia expliciet aandacht geweest voor en gedebatteerd over de verengelsing van het hoger onderwijs. Daarbij kwamen verschillende standpunten rondom deze thematiek aan bod. Wat daarbij opvalt, is de genuanceerdheid in het debat: wie zich expliciet uitspreekt voor het Engels of zelfs pleit voor meer Engels in het hoger onderwijs, spreekt zich niet nadrukkelijk ook uit tegen het Nederlands, en vice versa. Vrijwel iedereen ziet in dat het belangrijk is dat het Nederlands in zoveel mogelijk contexten kan worden gebruikt, zo ook in het tertiair onderwijs. Net zoals vrijwel iedereen het belang van het Engels erkent en er een rol voor ziet weggelegd in het hoger onderwijs. Deze genuanceerdheid biedt een basis voor gesprekken over talenbeleid in het hoger onderwijs en over de rol die het Engels, het Nederlands en andere talen daarin kunnen hebben.

Naast aandacht voor publicatie- en instructietaal, is er de laatste tijd ook veel aandacht voor taalvaardigheid van studenten in het hoger onderwijs. In 2015 verscheen een adviestekst van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren over dit thema (*Vaart met taalvaardigheid. Nederlands in het hoger onderwijs*). Uitgangspunt van het advies is dat taalvaardigheid de

basis vormt voor de verschillende competenties waarover afgestudeerden in het hoger onderwijs moeten beschikken. Te denken valt daarbij aan informatie op een hoog en abstract niveau kunnen conceptualiseren, kritisch en probleemoplossend denken enzovoort. De Raad stelt echter vast dat het taalvaardigheidsniveau van studenten bij de instroom vaak onvoldoende is om de genoemde competenties te verwerven en, bij uitbreiding, een opleiding in het hoger onderwijs met succes te kunnen doorlopen en benadrukt het belang van verdere ontwikkeling van taalvaardigheid, ook in het tertiair onderwijs. Hoewel de taalvaardigheid van studenten buiten het bestek van deze notitie valt – deze notitie is een verdere uitbouw van het argumentarium voor een weldoordacht talenbeleid in het hoger onderwijs, waarvoor het advies *Vaart met taalvaardigheid* een stevige basis heeft gelegd – raakt die toch aan de thematiek die we hier behandelen. Met name wanneer we nadenken over instructietaal, moeten we ons de vraag kunnen en durven stellen of de huidige generatie studenten wel voldoende taalvaardig is om optimaal te kunnen functioneren in het tertiair onderwijs, en hoe we hen daarin kunnen begeleiden. Wat ons betreft in eerste instantie in het Nederlands, om zo eventueel ook gemakkelijker de stap te kunnen zetten naar dezelfde vaardigheden in andere talen, zoals het Engels, het Frans of het Duits.

4. Aanbevelingen

In deze notitie is tot nu toe geprobeerd om inzicht te krijgen in de stand van zaken wat betreft de positie van het Nederlands binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs. Nadruk daarbij lag enerzijds op het Nederlands als taal van wetenschappelijke communicatie en wetenschappelijke publicatietaal en anderzijds op het Nederlands als instructie-, communicatie- en voertaal in het hoger onderwijs.

De afgelopen jaren is de Taalunie meerdere malen benaderd om ten aanzien van deze thematiek duidelijke standpunten te formuleren en er zo nodig beleid rond te ontwikkelen. Hieronder formuleert de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, het adviesorgaan van de Taalunie, aanbevelingen die kunnen bijdragen aan versterking van de positie van het Nederlands binnen de domeinen van de wetenschap en het hoger onderwijs. Idealiter zou daarbij differentiatie worden aangebracht tussen verschillende wetenschappelijke disciplines; over wetenschap en hoger onderwijs – ook over taal in die context – is het moeilijk generaliserend te spreken. Die differentiatie past evenwel niet in het bestek van deze notitie; ze is wel iets om rekening mee te houden.

In de geest van de uitgangspunten van het strategisch plan van de Taalunie vertrekken de onderstaande aanbevelingen niet per definitie vanuit het Nederlands als cultureel gegeven, maar vanuit reële processen en uitdagingen die in de maatschappij en de academische wereld worden ervaren.

1. Garandeer ontsluiting van wetenschappelijke kennis in het Nederlands in alle kennisdomeinen

Brede toegang tot wetenschappelijke kennis is een belangrijke indicator voor duurzame ontwikkeling van een maatschappij. Daarom is het van belang dat iedereen, ongeacht opleiding, beroep of sociale positie, toegang kan hebben tot wat er aan wetenschappelijke kennis en inzichten is en wordt ontwikkeld: van kennis over breed maatschappelijke thema's en ontwikkelingen tot heel specialistische kennis. Ontsluiting van kennis in ook de taal van de maatschappij – voor Nederland en Vlaanderen: het Nederlands – biedt daartoe de beste garanties.

Wanneer in onze maatschappij nog maar een gedeelte van de wetenschappelijke kennis wordt ontsloten in het Nederlands, dreigt een (kennis)kloof te ontstaan tussen enerzijds een (intellectuele) elite (*de haves*), die naast het Nederlands ook andere talen beheerst, en anderzijds lager opgeleide sociale groepen in onze maatschappij (*de have-nots*), die vaak alleen het Nederlands op een voldoende niveau beheersen om kennis te kunnen nemen van wat blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. Dat kan op termijn leiden tot uitsluiting en sociale achterstelling.

Het bovenstaande impliceert dat binnen alle kennisdomeinen en takken van wetenschap voldoende aandacht moet zijn voor het ontwikkelen van Nederlandstalige vakterminologie. Het ontbreken van Nederlandstalige termen om ontwikkelingen en nieuwe inzichten te benoemen, bemoeilijkt immers communicatie erover in het Nederlands. Aandacht voor vakterminologie en in het bijzonder voor het ontwikkelen van nieuwe vaktermen komt bovendien ook het Nederlands ten goede, aangezien dit er in belangrijke mate toe bijdraagt dat het Nederlands een volwaardige, functionele taal kan blijven in ook het domein van de wetenschap.

De Raad vindt het wenselijk en noodzakelijk dat wetenschappers en universiteiten zich ten volle bewust zijn van hun maatschappelijke verantwoordelijkheid; sterker nog, ertoe worden aangezet om – meer dan vandaag het geval is – die verantwoordelijkheid op te nemen door de kennis die ze verwerven binnen hun wetenschappelijk domein ook te ontsluiten in het Nederlands. De Raad roept de bij de Taalunie betrokken overheden dan ook op om, in samenspraak met wetenschappers en universiteiten, een actief beleid te voeren dat hieraan tegemoet komt.

2. Waardeer excellente wetenschapsbeoefening in het Nederlands en excellente wetenschapsbeoefening in andere talen gelijkwaardig

Wetenschappelijke excellentie kan niet uitsluitend worden afgetoetst aan de taal waarin wetenschappers over hun kennis en inzichten communiceren. Doordat

het merendeel van de internationale toptijdschriften Engelstalig is (hoofdzakelijk omwille van communicatie-overwegingen), is echter de neiging ontstaan om dat wel te gaan doen. Aan de meeste Vlaamse en Nederlandse universiteiten gebeurt de evaluatie van de kwaliteit van onderzoek (en dus ook van de onderzoekers) namelijk op basis van aantallen publicaties in deze Engelstalige toptijdschriften. Een (kwelijk) neveneffect hiervan is dat dit uitnodigt om onderzoek en publicaties in het Engels bijna per definitie hoger te waarderen dan onderzoek en publicaties in andere talen, zo ook in het Nederlands. Aan veel universiteiten blijkt dat ook in de praktijk, wat, zoals hoger beschreven, onderzoekers ertoe aanzet om meer onderzoek in het Engels te gaan doen en meer over hun onderzoek in het Engels te gaan publiceren, ten koste van – in ons taalgebied – het Nederlands. Dit bevordert geenszins aansluiting van de wetenschap bij de maatschappij. De Raad pleit er dan ook voor om verder na te denken over evaluatiesystemen die excellentie niet herleiden tot aantallen publicaties in internationale toptijdschriften, maar ook andere elementen, zoals bijvoorbeeld maatschappelijke relevantie, naar waarde schatten. Mede vormgeven aan een duurzame implementatie van initiatieven als het VABB-SHW en het SEP kan alvast een eerste stap in de goede richting zijn. De rol die de Taalunie hierin kan spelen, is evenwel beperkt. Evaluatie van onderzoek en onderzoekers is immers primair de bevoegdheid van de respectieve universiteiten. Wel kan de Taalunie hierin een signalerende rol vervullen en de problematiek, gekoppeld aan eventuele oplossingen, (blijvend) onder de aandacht brengen van enerzijds universitaire instellingen en anderzijds beleidsmakers.

Waardering van excellente wetenschapsbeoefening in het Nederlands is niet alleen belangrijk voor aansluiting tussen wetenschap en maatschappij, ook vanuit het perspectief van de internationale neerlandistiek, een van de beleidsterreinen van de Taalunie, is ze belangrijk. Buitenlandse onderzoekers investeren aanzienlijk in het Nederlands en in de neerlandistiek, niet zelden meer dan in de studie van de Engelse taal en cultuur. Het is waarschijnlijk dat de investeringsbereidheid aan buitenlandse universiteiten zal afnemen, als de toegang tot kennis over onderwerpen binnen de neerlandistiek, de publicatiekansen in het Nederlands en de waardering van Nederlandstalige publicaties blijven afnemen. Deze evolutie kan zowel binnen het eigen taalgebied als internationaal worden tegengegaan, door zelf het goede voorbeeld te geven en in het Nederlands te blijven investeren, en andere landen in deze goede praktijk mee te nemen voor hun eigen nationale talen. Zoals hoger ook aangegeven, staat de Angelsaksische

wereld zelf niet negatief tegenover meer talige diversiteit in het wetenschappelijke domein.

3. Creëer ruimte voor de ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands in zowel de bachelor als de masterfase, in alle opleidingen

Wie zich binnen een bepaalde discipline, zowel academisch als professioneel, tot op een hoog niveau wenst te ontwikkelen, moet zich kunnen beroepen op academische vaardigheden, zoals analytisch denken, redeneren, argumenteren enzovoort. Het verwerven van deze vaardigheden gebeurt het beste en ook het makkelijkste in de eigen moedertaal, voor Vlaanderen en Nederland dus meestal het Nederlands. Een sterke taalvaardigheid in de eigen taal draagt bovendien ook bij aan de verwerving van andere talen en van academische vaardigheden in andere talen, zoals bijvoorbeeld het Engels of het Frans. Vanuit dat perspectief pleit de Raad ervoor om op alle onderwijs-niveaus aandacht te hebben voor de ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands, ook op het tertiaire niveau. De Raad onderschrijft daarbij het belang van volledig in het Nederlands opgezette (academische) bacheloropleidingen. Enkel wanneer de bachelor in het Nederlands wordt vormgegeven, wordt de drempel voor hoger onderwijs laag gehouden en wordt een ideale omgeving geboden om samen met de studenten verder te kunnen werken aan de ontwikkeling van hun taalvaardigheid in het Nederlands en de weg te bereiden voor academische denk- en taalvaardigheid in andere talen.

Ook in de masterjaren dient er voldoende aandacht te zijn voor de (verdere) ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands. Van afgestudeerden in het hoger onderwijs, de hoogstopgeleiden in onze samenleving, wordt een hoog niveau van taalvaardigheid verwacht. Niet alleen komen veel hogeropgeleiden en academici in beroepssectoren terecht waar talig functioneren op een hoog niveau van groot belang is – bijvoorbeeld in de rechtspraak, in het openbaar bestuur, in het onderwijs, in de media enzovoort –, ook spelen ze vaak een belangrijke intermediaire rol tussen wetenschap en maatschappij. Denk daarbij aan de arts die zijn medisch-wetenschappelijke kennis moet kunnen doorvertalen naar een voor de patiënt begrijpelijke diagnose of aan de bouwkundig ingenieur die zijn technisch-wetenschappelijke kennis moet kunnen omzetten naar duidelijke instructies aan de arbeiders die hij aanstuurt op de bouwwerf. Enkel door in de masterjaren aandacht te hebben voor de

ontwikkeling van taalvaardigheid tot op een hoog niveau kunnen hogeropgeleiden en academici aan deze verwachting(en) voldoen. Dit neemt niet weg dat in de masterjaren evenwel ruimte moet zijn om opleidingen, naast in het Nederlands, ook te kunnen aanbieden in andere talen dan het Nederlands, zij het op voorwaarde dat dat een meerwaarde biedt voor de studie en niet het gevolg is van de zogenaamde *academic drift* van universiteiten, en op voorwaarde dat instellingen, faculteiten en opleidingen de keuze hiervoor beredeneerd maken en ook kunnen motiveren. Masteropleidingen die voorbereiden op een carrière in een internationale context (bijvoorbeeld ruimtevaart) of voorbereiden op verder onderzoek (doctoraat/promotieonderzoek; PhD), bijvoorbeeld, moeten kunnen worden ingericht in een taal die daar het beste bij aansluit. In de praktijk is dit vaak het Engels, maar ook andere talen zouden daarnaast gefaciliteerd moeten kunnen worden. Dat kan de gewenste internationalisering evenzeer ten goede komen, en is misschien zelfs nog effectiever dan wanneer men zich tot het Engels beperkt. Met name in de grensgebieden zouden Nederlandse en Vlaamse universiteiten zich ook op andere talen dan het Engels, zoals bijvoorbeeld het Frans of het Duits, kunnen profileren. Zo zou in Limburg een ware meertalige universiteit, die naast het Nederlands in het Engels, het Frans en het Duits functioneert, van grote meerwaarde kunnen zijn voor de regio en de hele Nederlandstalige samenleving.

In het bijzonder opleidingen binnen disciplines waarin Vlaanderen en Nederland tot de internationale top behoren (zoals hersenonderzoek en watermanagement), moeten in andere talen dan het Nederlands kunnen worden ingericht om deze opleidingen internationaal te profileren en aantrekkelijk en toegankelijk te maken voor internationaal toptalent. Tegelijkertijd hoort hier steeds een traject naar het Nederlands bij, om studenten en medewerkers ook na hun opleiding of aanstelling in staat te stellen te functioneren binnen de Nederlandstalige samenleving die in hen heeft geïnvesteerd.

4. Maak werk van een weldoordacht talenbeleid, waarin de rol en positie van het Nederlands, in relatie tot andere talen, worden geëxpliciteerd

De Raad roept instellingen voor hoger onderwijs dan ook op om werk te maken van een weldoordacht talenbeleid, waarin de rol en positie van het Nederlands, in relatie tot andere talen, worden

geëxpliciteerd. Een talenbeleid, dat ruimte laat voor internationalisering, maar ook rekening houdt met inbedding binnen de Nederlandstalige samenleving. Uitgangspunten hierbij zijn, wat de Raad betreft, meertaligheid (het Nederlands, naast het Engels, het Frans, het Duits, ...) en complementariteit (het parallel gebruik van talen waarbij de ene taal de andere niet zonder meer kan vervangen in alle mogelijke situaties). Een talenbeleid dus, dat niet alleen maar inzet op (functionele) taalvaardigheid in het Nederlands (eentaligheid) of op taalvaardigheid in het Nederlands in combinatie met het Engels (tweetaligheid), maar dat inzet op goede beheersing van meerdere talen (waarvoor een goed ontwikkelde taalvaardigheid in het Nederlands, voor studenten die het Nederlands als moedertaal hebben, een noodzakelijke voorwaarde is), bovenop het Nederlands (meertaligheid). Een talenbeleid dat bovendien garanties biedt voor een sterke positie van het Nederlands binnen *alle* sectoren, en waarbij het Nederlands zich niet positioneert ten koste van het Engels, maar naast het Engels, evenals naast het Frans, het Duits, het Spaans enzovoort.

Ter overweging wil de Raad meegeven om over deze thematiek ook in gesprek te gaan met Europese partners, bijvoorbeeld met de Scandinavische landen, en om samen na te denken over welke strategieën voor de eigen moedertalen effect kunnen hebben. Leren van elkaars ervaringen kan op dit vlak een grote meerwaarde hebben.

Referenties

Ammon, U. (2013). 'Wissenschaftssprachen im Wandel der Zeiten'. In: R. Neck, H. Schmidinger & Weigelin-Schwiedrzik (eds.). *Kommunikation – Object und Agens von Wissenschaft*. Wien/Köln/Weimar: Böhlau, p. 45-70.

Devos, F. (2015). 'Wie brengt de wetenschap nog aan de man?'. In: *De Standaard* (12 mei 2015).

European Language Monitor (2012; 2015). Online raadpleegbaar op: <http://www.efnil.org/projects/elm>.

Grin, F. (2012). 'Mythe d'une langue franca et économie des langues'. Video-taped intervention at the conference *Communication et mondialisation. Les limites du tout-anglais*. Paris: Institution des sciences de la communication du CNRS (14 november 2012).

Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (2015). 'KANTL vraagt charter voor Nederlands in hoger onderwijs'. Persbericht n.a.v. KANTL-colloquium *De positie van het Nederlands in het hoger onderwijs*.

Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (2010). 'Taalgebruik

Hoger Onderwijs. Een moedertaalcharter voor het Nederlands'. Online raadpleegbaar op: <http://kantl.be/over-kantl/standpunten/taalgebruik-ho>.

Kristiansen, M. (2013). 'Domain loss. On parallel language use, language policy and terminology'. In: E. Ruijsendaal & C. Wermuth (eds.). *TiNT-dag 2013*. Gent: Academia Press, p. 9-25.

Mantel, A. (2015). 'Verzet tegen verengelsing'. In: *De Telegraaf* (27 juni 2015).

McCrum, R. (2010). *Globish: How the English Language Became the World's Language*. New York: W.W. Norton & Compagny.

Onderwijsraad (2011). *Advies Weloverwogen gebruik van Engels in het hoger onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (2015). *Vaart met taalvaardigheid. Nederlands in het hoger onderwijs*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

Ranking Web of Universities (2016). Online raadpleegbaar op: <http://www.webometrics.info/en/Europe>.

Salman, J., M. Kleinhans & D. Weijers (2012). *Kennis over publiceren. Publicatietradities in de wetenschap*. Amsterdam: De Jonge Academie.

TaalCollectief (2 juli 2015). 'Groot manifest der Nederlandse taal'. Actiepunten gepubliceerd in: *NRC* (27 juni 2015). Online raadpleegbaar op: <https://www.beteronderwijsnederland.nl/taalmanifest>.

Tillie, J. (2014). 'Kwaliteit is publiceren in een Engelstalig blad dat bijna niemand leest'. In: *NRC* (5 april 2014).

Van Hoorde, J. (2014). 'Competing, Complementary or Both? English as Lingua Franca and the Position of Dutch'. In: U. Ammon, J. Darquennes & S. Wright. *Sociolinguistica*. De Gruyter, p. 9-23.

Van Hoorde, J. (2014). 'Dutch or English? English and Dutch! The language shift in tertiary education and science in the Dutch language area'. Contribution to the EFNIL-conference, Firenze.

Van Parijs, Ph. (2011). *Linguistic Justice for Europe and for the World*. Oxford/New York: Oxford University Press.

Samenstelling Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren

Deze notitie met aanbevelingen is afkomstig van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren van de Taalunie. De Raad bestaat uit de volgende leden:

- Reinhild Vandekerckhove, hoofddocent Departement Taalkunde, Universiteit Antwerpen (voorzitter)
- Kete Kervezee, voorzitter Commissie Innovatie Zorgberoepen en Opleidingen ZIN/VWS (vicevoorzitter)
- An De Moor, talenbeleidcoördinator Odisee en KU Leuven campus Gent en Brussel; coördinator internationalisering Odisee
- Eric Eljon, commissaris, Commissariaat voor de Media (Nederland)
- Jane Fenoulhet, hoogleraar Department of Dutch, University College London
- Leo Lentz, hoogleraar Tekstontwerp en Communicatie, Departement Talen, Literatuur en Communicatie, Universiteit Utrecht

- Frans Meijman, hoofddocent afdeling huisartsgeneeskunde en ouderengeneeskunde, VU medisch centrum Amsterdam
- Marco de Niet, directeur stichting Digitaal Erfgoed Nederland
- Annette Roeters, algemeen directeur Raad voor de Kinderbescherming (Nederland)
- Ronald Soetaert, gewoon hoogleraar vakgroep Onderwijskunde, Universiteit Gent
- Kris Van den Branden, hoofddocent Faculteit Letteren, KU Leuven
- Bart Vandesompele, general manager Scarlet Blue bvba en gedelegeerd bestuurder Community Gent

Bij het opstellen van deze notitie werd de Raad ondersteund door het Algemeen Secretariaat van de Taalunie, in het bijzonder door Steven Vanhooren (senior adviseur Taalgebruik), Kevin De Coninck (afdelingshoofd Taalbeleid) en Liesbeth Versluis (secretaris Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren)

Colofon

Nederlands als taal van wetenschap en
hoger onderwijs

Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren
september 2016

Concept & ontwerp

Room for ID's

© 2016 Nederlandse Taalunie

Telefoon
+ 31 (0)70 – 346 95 48
E-mail
info@taalunie.org

Bezoekadres
Paleisstraat 9
2514 JA Den Haag
Nederland

